

COMPARATIVE ADVANTAGES OF BULGARIA IN INTERNATIONAL TRADE IN SERVICES FOR THE PERIOD 2011-2020

Daniel Kolev Dimanov

Department of Economic Theory and International Economic Relations, Faculty of Economics,
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria, danieldimanov@abv.bg

Abstract: The article examines the foreign trade in services of Bulgaria. Nowadays the services sector has a leading role in the gross output of most countries in the world. It covers a diverse range of services, which to one degree or another affect other sectors of the economy. However, due to their intangible nature and especially due to the impossibility of storing the quantities produced services are more difficult to trade internationally than material goods. The share of services in world foreign trade is several times smaller than that of material goods, but in recent years the rate of increase in trade in services has been higher than the rate of increase in material goods. This is reason to believe that the potential of services as a factor for economic growth is increasing. Therefore, it is normal for individual countries, depending on the specifics of their resource endowment, to specialize in the production and export of certain services in terms of economic efficiency. With regard to the present study the thesis can be defined that Bulgaria whose production of services forms more than half of the total production has comparative advantages and specialization in some services in international trade. The aim is to identify those groups of services in which the country has comparative advantages and specialization and to establish their dynamics during the period under review.

The concept of comparative advantages has existed for over 2 centuries and attempts to measure them by the index method began to be made in the late 50s of last century. Since then, numerous indices have been proposed in the economic literature. The main disadvantage of some of them is that only export trade flows are taken into account. Therefore, a situation may arise in which the country has large imports of a product, even exceeding exports, but it can be concluded that there are export comparative advantages. Therefore, three indices are used in the present study. Two of them include data not only on export but also on import trade flows. The following methods have been: historical and logical, mathematical and statistical methods - mainly the index method, analysis and synthesis, deduction and the descriptive method.

Keywords: services, Bulgaria, foreign trade, comparative advantages

СРАВНИТЕЛНИ ПРЕДИМСТВА НА БЪЛГАРИЯ ПРИ МЕЖДУНАРОДНАТА ТЪРГОВИЯ С УСЛУГИ ЗА ПЕРИОДА 2011-2020 Г.

Даниел Колев Диманов

Катедра „Икономическа теория и международни икономически отношения“,
Стопански факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, danieldimanov@abv.bg

Резюме: В статията се изследва външната търговия с услуги на България. В нашето съвремие секторът на услугите има водеща роля в брутно производство на повечето страни в света. Той обхваща разнообразен набор от услуги, които в една или друга степен въздействат и върху останалите сектори на икономиката. Въпреки това, поради своята нематериална същност и особено поради невъзможността за съхранение на произвежданите количества, услугите по-трудно се поддават на международна търговия спрямо материалните стоки. Делът на услугите в световната външна търговия е неколккратно по-малък от този на материалните стоки, но през последните години темпът на увеличение на търговията с услуги е по-голям от темпът на увеличение на материалните стоки. Това е достатъчно основание да се счита, че потенциалът на услугите като фактор за икономически растеж се увеличава. Поради това е нормално отделните страни в зависимост от спецификата на ресурсната си обезпеченост да се специализират в производството и износа на определени услуги от гледна точка на икономическата ефективност. По отношение на настоящото изследване може да се дефинира тезата, че България, чието производство на услуги формира над половината от общото производство, има сравнителни предимства и специализация при някои услуги в международната търговия. Целта е да се разкрият тези групи от услуги, при които страната има сравнителни предимства и специализация и да се установи тяхната динамика през разглеждания период.

Концепцията за сравнителните предимства съществува от над 2 века, но опити за тяхното измерване чрез индексния метод започват да се правят от края на 50-те години на миналия век. От тогава до сега в

икономическата литература са предложени множество индекси. Основен недостатък на някои от тях е, че се взимат под внимание единствено износните търговски потоци. При това положение може да се стигне до ситуация, при която страната да има голям внос от даден продукт, дори превишаващ износа, но да се направи извод, че са налице износни сравнителни предимства. Поради това в настоящото изследване се използват три индекса. Два от тях включват данни не само за износните, но и за вносните търговски потоци. В разработката са приложени следните методи: исторически и логически, математически и статистически методи – предимно индексния метод, анализ и синтез, дедукция и описателен метод.

Ключови думи: услуги, България, външна търговия, сравнителни предимства

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В нашето съвремие услугите имат водеща роля в брутното производство на повечето страни в света. В България те представляват около 60% от брутния вътрешен продукт (World Bank, 2021). Секторът на услугите обхваща разнообразен набор от услуги, които в една или друга степен въздействат и върху останалите сектори на икономиката. Въпреки това, поради своята нематериална същност и особено поради невъзможността за съхранение на произвежданите количества, услугите по-трудно се поддават на международна търговия спрямо материалните стоки.

Делът на услугите в световната външна търговия е около 20%, но тенденцията е към увеличаване (World Trade Organization, 2021). Дигитализацията прави възможно много от услугите, които в миналото са се предоставяли само лично, да стават по-лесни за търгуване, тъй като могат да се предоставят цифрово (World Trade Organization, 2019). Наред с това икономическата интеграция в различни части на света улеснява износът на услуги зад граница. Тези фактори дават възможност да се отчете една все по-ясна зависимост, а именно: външната търговия в света нараства като цяло, но през последните години темпът на увеличение на търговията с услуги е по-голям от темпът на увеличение на материалните стоки. Това е достатъчно основание да се счита, че потенциалът на услугите като фактор за икономически растеж се увеличава.

Съвсем в реда на нещата е отделните страни, в зависимост от спецификата на ресурсната си обезпеченост, да се специализират в производството и износа на определени услуги от гледна точка на икономическата ефективност. Именно в това се състои концепцията за сравнителните предимства между страните в международната търговия. Според тази концепция сравнителното предимство е състояние, при което дадена страна е относително по-ефективна при производството на определен продукт спрямо друга. Като най-елементарен пример може да се даде следния: хипотетично страна „А“, при съсредоточаване на своите ресурси, може да произведе 1000 кораба или 500 самолета, докато страна „Б“ – 500 кораба или 400 самолета. Ясно е, че страна „А“ има абсолютно предимство и при двете производства, но е сравнително по-ефективна в производството на кораби (2 пъти спрямо страна „Б“), отколкото производството на самолети (1.25 пъти спрямо страна „Б“). Ако страна „А“ произвежда самолети и кораби, за да произведе 1 самолет повече, е необходимо да се откаже от производството на 2 кораба, а обратно – за един кораб повече се отказва от 0.5 самолета. Страна „Б“ за 1 самолет повече се отказва от 1.25 кораба, докато за 1 кораб повече – от 0.8 самолета. Следователно, ще бъдат произведени повече и от двете блага, ако всяка страна се специализира в по-ефективното за нея производство и страните търгуват помежду си. Според тази концепция отделните държави постигат изгоди, ако се специализират в производството на такива блага, при които относителните производствени разходи са по-ниски спрямо други държави.

По отношение на настоящото изследване може да се дефинира тезата, че България, чието производство на услуги формира над половината от общото производство, има сравнителни предимства при някои услуги в международната търговия. Целта е да се разкрият тези групи от услуги, при които страната има сравнителни предимства и да се установи тяхната динамика през разглеждания период.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Концепцията за сравнителните предимства съществува от над 2 века, но опити за тяхното измерване чрез индексния метод започват да се правят от края на 50-те години на миналия век. През 1958 г. Лийднър първи прави опит за измерване на сравнителни предимства, съпоставяйки износа на дадена стока от една страна спрямо износа на същата стока от група страни (Желев, 2009). През 1965 г. Баласа предлага т. нар. „Експортен индекс на разкрито сравнително предимство (Export index of revealed comparative advantage), който представлява отношение между дела на износа на даден продукт или група продукти от общия износ на дадена страна спрямо дела на същия продукт или група продукти от световния износ (Balassa, 1965). Ако стойността на индекса е по-голяма от единица, т. е. по-голям от средния дял в света, страната има сравнително предимство при износа на съответното благо или група блага, а обратно, ако стойността е под единица – сравнителен недостатък.

От тогава до сега в икономическата литература са предложени множество индекси. Основен недостатък на някои от тях е, че се взимат под внимание единствено износните търговски потоци. При това положение може да се стигне до ситуация, при която дадена страна да има голям внос от даден продукт, дори превишаващ износа, но да се стигне до виждането, че страната има сравнителни предимства при износа на този продукт. Поради това в настоящото изследване, освен Индекса на Баласа, се използват други два индекса, всеки от които включва не само износни, но и вносни търговски потоци.

Единият от тях е индекс, предложен от Томас Волрат, който представлява модификация на Индекса на Баласа, наречен „индекс на относително търговско предимство“ (RTA – Relative trade advantage) (Vollrath, 1991). Индексът представлява разликата между сравнителното предимство в износа, което всъщност е индексът на Баласа, минус сравнителното предимство във вноса. Индексът има следния вид:

$$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMA_{ij} \quad (1),$$

където RXA е индексът на Баласа:

$$RXA_{ij} = \frac{\frac{X_{ij}}{X_{it}}}{\frac{X_{wj}}{X_{wt}}} \quad (2),$$

където: X е износ, i е дадена страна, j е дадена стока или услуга, група от тях или отрасъл, w е светът, а t – всички групи продукти.

RMA се изчислява по аналогичен начин, но се използват данните за вноса. Има следния вид:

$$RMA_{ij} = \frac{\frac{M_{ij}}{M_{it}}}{\frac{M_{wj}}{M_{wt}}} \quad (3),$$

където: M е износ, i е дадената страна, j е дадена стока или услуга, група от тях или отрасъл, w е светът, а t – всички групи блага.

Ако индексът е над нула ($RTA > 0$) е налице сравнително предимства, а обратно ($RTA < 0$) – сравнителен недостатък. За разлика от индекса на Баласа, при този на Волрат е от значение търговското салдо на страната със съответната стока.

Третият използван индекс е този на Восиек и Висвизи (WVRCA Index), който е насочен само върху износните и вносните потоци на услугите, независимо от тези с материалните стоки (Wosiek & Visvizi, 2021). Изразява се по следния начин:

$$WVRCA = \frac{\frac{EXP_i^P}{IMP_i^P}}{\frac{\sum_{i=0}^n EXP_i^P}{\sum_{i=0}^n IMP_i^P}} \quad (4),$$

където: EXP_i^P е износът на група или вид услуга (i) от дадена икономика (P), IMP_i^P – вносът на група или вид услуга (i) на дадена икономика (P) и n – целият сектор на услугите.

Ако стойностите на индекса са над 1, е налице сравнително предимство, както и обратно – ако стойността е под 1 – сравнителен недостатък. Тъй като индексът отчита съотношението между износа и вноса на дадена услуга или група услуги спрямо износа и вноса в сектора на услугите като цяло, положителната стойност показва наличие на специализация в производството и износа по отношение на сектора на услугите.

Информацията за търговските потоци е взета от базата данни на Международния търговски център – агенция към Световната търговска организация (СТО). Услугите са подредени по групи от първо ниво според шестото издание на Ръководството по платежен баланс на Международния валутен фонд (International Monetary Fund, 2009). В него услугите са класифицирани в 12 групи, като една от тях е „Стоки и услуги на държавно управление, които не са включени другаде“. Тази група включва разходите по издръжка на чуждестранни консулства, други чуждестранни и наднационални представителства в страната. Тъй като решенията за тези представителства имат политически характер и не се основават на пазарни принципи, тези услуги са изключени от изследването, като то е съсредоточено върху останалите 11 групи услуги.

В разработката са приложени следните методи: исторически и логически, анализ и синтез, математически и статистически методи – предимно индексния метод, дедукция и описателен метод.

3. РЕЗУЛТАТИ И ИЗВОДИ

На база статистическите данни на СТО индексите на Баласа, на Волрат и на Восиек и Висвизи са изчислени за групите услуги, и представени съответно в Таблица 1, Таблица 2 и Таблица 3. В удебелен шрифт са стойностите, които показват наличие на сравнително предимство според използвания индекс.

Според индекса на Баласа (Табл. 1) страната има разкрити сравнителни предимства, макар и слабо проявени, при „Лични, културни и почивно-възстановителни услуги“⁴⁰ до 2015 г., след което те се изгубват. При други две групи услуги индексът показва стойности над 1, които се запазват до края на разглеждания период. Това са „Застрахователни и пенсионни услуги“ (съответно от 2014 г.) и „Услуги по поддръжка и ремонт, които не са включени другаде“⁴¹ (съответно от 2018 г.).

Таблица 1. Индекс на Баласа за външната търговия на България с услуги през периода 2011-2020 г.

Групи услуги	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Лични, културни и почивно-възстановителни услуги	1,07	1,54	1,46	1,30	1,04	0,82	0,58	0,67	0,61	0,40
Други бизнес услуги	0,44	0,56	0,44	0,55	0,65	0,52	0,45	0,49	0,57	0,60
Телекомуникационни, компютърни и информационни услуги	1,31	1,31	1,17	1,20	1,16	1,32	1,22	1,33	1,49	1,55
Плащания за използване на интелектуална собственост, които не са включени другаде	0,03	0,05	0,06	0,06	0,10	0,08	0,08	0,12	0,16	0,20
Финансови услуги	0,11	0,09	0,10	0,26	0,17	0,28	0,14	0,14	0,15	0,13
Застрахователни и пенсионни услуги	0,85	0,83	0,81	1,07	2,91	2,49	2,22	2,44	2,70	2,78
Строителни услуги	0,30	1,43	0,25	0,23	0,20	0,17	0,16	0,15	0,26	0,24
Пътувания	2,20	2,14	2,04	1,96	1,65	1,75	1,73	1,79	1,65	1,70
Транспорт	1,09	1,10	1,12	1,34	1,21	1,30	1,23	1,29	1,25	1,14
Услуги по поддръжка и ремонт, които не са включени другаде	0,68	0,75	0,75	0,88	0,78	0,69	0,94	1,11	1,23	1,61
Производствени услуги с материали за влагане, притежавани от други	2,25	2,23	2,18	2,26	2,13	1,66	0,84	1,12	1,08	1,69

Източник: Автори изчисления на база данните на Международния търговски център (ИТС, 2021) към СТО.

Според индекса на Баласа (Табл. 1) страната има разкрити сравнителни предимства, макар и слабо проявени, при „Лични, културни и почивно-възстановителни услуги“⁴² до 2015 г., след което те се изгубват. При други две групи услуги индексът показва стойности над 1, които се запазват до края на разглеждания период. Това са „Застрахователни и пенсионни услуги“ (съответно от 2014 г.) и „Услуги по поддръжка и ремонт, които не са включени другаде“⁴³ (съответно от 2018 г.).

При други 4 групи услуги стойностите са над 1 през целия разглеждан период. Това са: „Телекомуникационни, компютърни и информационни услуги“, „Пътувания“, „Транспорт“ и „Производствени услуги с материали за влагане, притежавани от други“⁴⁴. Сравнителните предимства са по-силно проявени при пътуванията и производствените услуги с материали за влагане.

При останалите групи услуги не се наблюдават сравнителни предимства. Еднократната проява на стойност над или под 1 за периода, не се счита за придобиване или загуба на сравнително предимство. Индексът на Баласа, макар да не отчита влиянието на вноса, може да се счита като изходен пункт за определянето на тези услуги, при които страна действително има сравнителни предимства.

Вторият използван индекс – този на Волрат (Табл. 2) – разкрива сравнителни предимства за целия изследван период при същите 4 групи услуги, както индекса на Баласа, но също и при „Застрахователни и пенсионни

⁴⁰ Тези услуги най-общо включват аудио-визуални и свързани с тях дейности, както и образователни, здравни и други възстановителни услуги (За подробности вж. Официален вестник на Европейския съюз, 2012 г.).

⁴¹ Последната група включва дейностите върху стоки на нерезиденти, извършвани от резиденти, и обратно – в зависимост от територията, на която се осъществява дейността. (Пак там).

⁴² Тези услуги най-общо включват аудио-визуални и свързани с тях дейности, както и образователни, здравни и други възстановителни услуги (За подробности вж. Официален вестник на Европейския съюз, 2012 г.).

⁴³ Последната група включва дейностите върху стоки на нерезиденти, извършвани от резиденти, и обратно – в зависимост от територията, на която се осъществява дейността. (Пак там).

⁴⁴ Тези услуги включват дейности по преработка, опаковка, сглобяване и други, извършвани от лица, които не притежават съответните стоки (Пак там).

услуги“. Сравнителните предимства са най-силно проявени при пътуванията и при производствените услуги с материали за влагане.

Таблица 2. Индекс на Волрат за външната търговия на България с услуги през периода 2011-2020 г.

Групи услуги	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Лични, културни и почивно-възстановителни услуги	-0,25	0,38	0,76	0,56	0,60	0,41	0,29	0,38	0,36	0,20
Други бизнес услуги	-0,03	0,04	0,02	0,05	0,06	0,00	0,12	0,16	0,26	0,23
Телекомуникационни, компютърни и информационни услуги	0,41	0,52	0,57	0,52	0,49	0,63	0,52	0,62	0,71	0,73
Плащания за използване на интелектуална собственост, които не са включени другаде	-0,27	-0,32	-0,31	-0,30	-0,22	-0,21	-0,17	-0,15	-0,15	-0,11
Финансови услуги	-0,05	-0,10	-0,20	0,00	-0,64	-0,40	-0,37	-0,73	-0,51	-0,38
Застрахователни и пенсионни услуги	0,50	0,48	0,49	0,53	2,01	1,94	1,36	0,99	1,44	1,85
Строителни услуги	0,26	0,30	-1,38	-1,72	-0,15	0,03	0,12	0,06	0,19	0,18
Пътувания	1,61	1,57	1,41	1,39	1,06	1,06	0,98	1,01	0,89	0,62
Транспорт	0,47	0,36	0,40	0,31	0,48	0,29	0,09	0,56	0,52	0,39
Услуги по поддръжка и ремонт, които не са включени другаде	-0,11	-0,26	0,21	0,17	0,01	-0,01	0,41	0,50	0,66	1,10
Производствени услуги с материали за влагане, притежавани от други	1,60	1,69	1,85	1,79	1,80	1,32	0,47	0,77	0,82	1,24

Източник: Авторови изчисления на база данните на Международния търговски център (ИТС, 2021) към СТО.

От 2012 г. до края на периода си разкриват сравнителни предимства при „Лични, културни и почивно-възстановителни услуги“ и „Други бизнес услуги“. След 2016 г. има разкрити предимства при услугите по поддръжка и ремонт. При строителните услуги динамиката е разнопосочна, като се редуват периоди със стойности на индекса, разкриващи сравнително предимство с периоди на сравнителен недостатък.

По отношение на целия разгледан период индексът на Восiek и Висвизи (Табл. 3) отчита сравнителни предимства при „Телекомуникационни, компютърни и информационни услуги“, „Пътувания“ и „Производствени услуги с материали за влагане, притежавани от други“ Това е така, защото, за разлика от първите два индекса, при настоящия индекс знаменателят е съотношението между общите износ и внос на услуги, като за периода то е близо 2. Това означава, че е необходимо съотношението между износа и вноса на дадена група услуги да е около и над 2, за да са налице стойности на индекса над 1, респективно – сравнителни предимства и специализация при услугите.

При застрахователните и пенсионни услуги е налице разнопосочна динамика, без ясна тенденция. Техният износ със сигурност е във висока корелация, която не е предмет на настоящото изследване, с други взаимосвързани услуги и стоки. Необходимо е да се има предвид, че първите два индекса също показват наличие на сравнителни предимства при тези услуги.

Таблица 3. Индекс на Восиек и Висвизи за външната търговия на България с услуги през периода 2011-2020 г.

Групи услуги	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Лични, културни и почивно-възстановителни услуги	0,39	0,69	1,07	1,00	1,31	1,10	1,24	1,17	1,20	1,11
Други бизнес услуги	0,43	0,54	0,55	0,65	0,62	0,59	0,87	0,83	0,92	0,94
Телекомуникационни, компютърни и информационни услуги	1,14	1,39	1,59	1,61	1,48	1,80	1,71	1,74	1,74	1,88
Плащания за използване на интелектуална собственост, които не са включени другаде	0,04	0,07	0,07	0,09	0,16	0,16	0,19	0,23	0,25	0,33
Финансови услуги	0,73	0,04	0,06	0,13	0,07	0,13	0,11	0,09	0,09	0,08
Застрахователни и пенсионни услуги	0,68	0,74	0,87	0,69	1,09	1,72	1,05	0,63	0,72	1,23
Строителни услуги	4,56	0,76	0,09	0,08	0,36	0,76	2,72	1,13	2,61	2,82
Пътувания	1,98	2,11	1,89	2,04	1,63	1,54	1,51	1,32	1,22	0,91
Транспорт	0,67	0,60	0,65	0,64	0,80	0,65	0,59	0,83	0,78	0,77
Услуги по поддръжка и ремонт, които не са включени другаде	0,82	0,74	1,00	0,95	0,80	0,84	1,65	1,57	1,69	2,41
Производствени услуги с материали за влагане, притежавани от други	2,13	2,33	3,93	3,84	4,67	4,06	1,90	2,61	3,12	2,73

Източник: Авторови изчисления на база данните на Международния търговски център (ИТС, 2021) към СТО.

През разглеждания период страната придобива сравнителни предимства, които се запазват до 2020 г., при износа на следните групи услуги: „Лични, културни и почивно-възстановителни услуги“ (от 2013 г.), „Строителни услуги“ (от 2017 г.) и „Услуги по поддръжка и ремонт, които не са включени другаде“ (от 2017 г.).

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Интерес по отношение техническата специфика на индексите представляват резултатите за „Лични, културни и почивно-възстановителни услуги“. Индексът на Баласа разкрива сравнителни предимства при тези услуги от началото на периода до 2015 г., докато според останалите индекси страната няма сравнителни предимства в началото – те се придобиват по-късно. Промените при индекса на Баласа се дължат, от една страна, намалението на техния дял в българския износ, а от друга – на увеличението на дела на тези услуги в световния износ, поради което съотношението между тези два дяла придобива стойности под 1 след 2015 г. От друга страна при тези услуги е налице много по-значителен и почти постоянен спад на вноса в страната (от 111 млн. щ. дол. през 2010 г. до едва 28 млн. щ. дол. през 2020 г.), поради което останалите 2 индекса сочат, че страната придобива сравнително предимство през периода. Предвид намалението на дела на тези услуги в българския износ, въпреки увеличението на световния такъв, не може да се твърди, че страната има сравнителни предимства при тази група услуги.

Това води до виждането, че индекса на Баласа, макар и да не е еднозначен критерий, неговите стойности следва да се има предвид при комплексното определяне на сравнителните предимства на дадена страна. Поради това в настоящото изследване може да се твърди, че страната има сравнителни предимства при дадена група услуги, само ако и трите използвани индекса показват наличие на такава.

Предвид този подход може да се обобщи, че страната има разкрити сравнителни предимства през целия изследван период при следните три групи услуги: „Телекомуникационни, компютърни и информационни услуги“, „Пътувания“ и „Производствени услуги с материали за влагане, притежавани от други“. По време на разглеждания период страната придобива сравнителни предимства при „Услуги по поддръжка и ремонт, които не са включени другаде“.

Предвид разнопосочната, но като цяло положителна динамика при „Застрахователни и пенсионни услуги, може да се счита, че при тях е налице потенциал за развитие. Друга група с потенциал са транспортните услуги. Макар при тях вносът да е почти колкото износа, българските транспортни фирми се съревновават успешно в международен план. Услугите с най-големи сравнителни недостатъци според трите използвани индекси са финансовите и услугите, свързани с интелектуална собственост, които не са включени другаде.

В заключение може да се каже, че при анализът на сравнителните предимства на България при международната търговия с услуги с по-голяма тежест са положителните тенденции. Макар да изследва

българския износ на услуги в широк аспект, разработката може послужи като основа за вземането на по-ефективни политически и бизнес решения в бъдеще, чрез които да се увеличат вече съществуващи сравнителни предимства или да се придобият нови при тези услуги, при които е налице необходимата ресурсна обезпеченост. За това обаче е необходим не само количествен, но и задълбочен качествен анализ на влияещите пазарни и непазарни фактори върху износа на различните видове услуги.

ЛИТЕРАТУРА

- Желев, П. (2009). Citation: Сравнителните предимства на страните в международната търговия и тяхното количествено определяне. Бизнес посоки, 1, 70-78. Retrieved from [2009_1_70_78_bg.pdf \(bjournal-bfu.bg\)](#)
- Официален вестник на Европейския съюз (2012). Насоки на Европейската централна банка от 9 декември 2011 година относно изискванията за статистическа отчетност на Европейската централна банка в областта на външната статистика. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011O0023&from=BG>
- Balassa, B. (1965). Citation: Trade Liberalisation and 'Revealed' Comparative Advantage. Manchester School of Economics and Social Studies 33: 99–123. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>
- Balassa, B., & Noland, M. (1989). Citation: Revealed Comparative Advantage in Japan and the USA. Journal of International Economic Integration, 4, 8-22. Retrieved from <http://e-jei.org/upload/1w100053.pdf>
- Balance of payments and international investment position manual.— Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2009. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>
- International Trade Centre (2021). Retrieved from: <https://www.trademap.org/>
- Vollrath, T. (1991). Citation: A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage. Review of World Economics, 127(2), 265-280. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/24066553_A_Theoretical_Evaluation_of_Alternative_Trade_Intensity_Measures_of_Revealed_Comparative_Advantage
- World Bank (2021). Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS>
- World Trade Organization (2021). Retrieved from <https://data.wto.org/>
- World Trade Organization (2019). World Trade Report 2019: The future of the services trade. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/01_wtr19_0_e.pdf
- Wosiek, R., & Anna, V. (2021). Citation: The VWCA Index: Measuring a Country's Comparative Advantage and Specialization in Services. The Case of Poland. Economies 9:48. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/economies9020048>